

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної
та всесвітньої історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 36

Рівне – 2024

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 36. Рівне: РДГУ, 2024. 248 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув,
Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 12 від 28 листопада 2024 р.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації: Серія КВ №15857-4329Р**

ISSN 2519-1942

Адреса редакційної колегії: 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31, корпус №5,
каб. 219, кафедра історії України РДГУ, тел. (067) 780-51-34

email: historical_conf_fhpsir@ukr.net <https://fipmv.rshu.edu.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Владислав Кравчук, Валерій Шеретюк

МИРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ РУСИ З ПОЛОВЕЦЬКОЮ ОРДОЮ.....7

Тетяна Пуха, Валерій Шеретюк

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 1569-1648 РОКІВ.....14

Андрій Гурбик

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ В МІЛІТАРНИХ
НАРАТИВАХ ЮРІЯ НЕМИРИЧА 1630-х РОКІВ.....21

Олександр Крупка

ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ «КОЗАЦЬКОГО
НАРОДУ» ГЕТЬМАНЩИНИ.....32

Ірина Богданець, Валерій Шеретюк

КІЛЬКІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ МІСТЕЧОК, ЇХ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ
ВОЛИНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТОЛІТТЯ.....41

Євген Куропаткін, Валерій Шеретюк

ДИВІЗІЯ УНР «ЗАПОРІЗЬКА СІЧ» ОТАМАНА ЮХИМА БОЖКА
У БОЯХ ЗА ЖМЕРИНКУ (1919 РІК).....52

Олена Максимчук, Валерій Шеретюк

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ ТА СОВЕТСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ.....66

Тетяна Опанасюк

ВІЙНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ:
НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ.....75

Едуард Опанасюк

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ КОНФЕСІЙНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....86

Назар Корнійчук, Тетяна Карпунхіна

ВПЛИВ ІСТОРІЇ УПА НА СУЧАСНУ ДЕРЖАВНУ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ.....96

Дмитро Ващук

ДВІ ВІЙНИ – ОДНА ІСТОРІЯ (ДО ПОЧАТКУ МОСКОВСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВОЄН 1500–1503 РОКІВ ТА 2014 – ... РОКІВ).....108

РОЗДІЛ II

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Mihai Burunciuc

MOLDOVA AND ITS INTEGRATION INTO THE REGIONAL
ECONOMY OF THE 16TH CENTURY.....113

Альона Кібиш, Степан Синяк

УТВОРЕННЯ НАЦИСТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ
КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ.....121

Дарина Татарин, Степан Синяк

ЖІНКИ У АРМІЯХ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ
1939-1945 РОКАХ.....133

Олександр Колодич, Степан Синяк

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПІВДЕННО
АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА
НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ.....141

Єлизавета Бещук, Тетяна Опанасюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ У ХХІ СТОЛІТТІ.....153

Бахтієр Амінов

ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РЕМЕСЕЛ.....159

РОЗДІЛ III

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Микола Федоришин

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПРВІДНИКА «ДЕРМАНЬ» ІМЕНІ УЛАСА
САМЧУКА.....166

Андрій Слесаренко, Роман Михальчук

ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЗІБРАНЬ
УСНОІСТОРИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ В НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ
ІНСТИТУТУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРИЇ ТА ОСВІТИ ФОНДУ ШОА
УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ, США.....173

Оксана Кундеус

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....181

Тетяна Бородіна

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНОІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
КОЛЕКЦІЇ ЯХАД-ІН УНУМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ НА
ПОЛТАВЩИНІ.....194

Юрій Ліннік

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ
Г. СКОВОРОДИ ТА П. ЮРКЕВИЧА.....198

Таміла Герасимчук

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....206

Дмитро Свиридон

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....220

Яна Лукашук, Степан Синяк

ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ УВАГИ ДО КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ.....227

Михайло Жаб'юк, Степан Синяк

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....237

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....246

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavnyi-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
2. Molotkina V. Istorychni dokumenty yak zasib aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti uchniv na urokakh istorii. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*. 2022. № 16. S. 107–129.
3. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. Kyiv: MON Ukrainy, 2016. 35 s.
4. Pometun O. I., Hupan N. M., Vlasov V. S. Kompetentnistno orientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli: metodychnyi posibnyk. K.: «KONVI PRINT», 2018. 208 s.
5. Pometun O., Remekh T. Otsiniuvannia uchniv z hromadianskoi osvity v konteksti kompetentnisnogo pidkhotu. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2019. № 1. 86–97.
6. Protsiuk I., Kozachenko R., Sokur O. Formuvalne otsiniuvannia na zaniattiakh iz humanitarnykh dystsyplin. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. 2021. № 1. S. 259–267.
7. Starzhets V. I. Metodyka vykorystannia formuvalnogo otsiniuvannia na urokakh istorii. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho DPU im. I. Franka*. 2023. Vyp. 64. Tom 2. S. 317–322.
8. Starzhets V. I. Praktychni zaniattia na urokakh istorii Ukrainy yak vazhlyvyi chynnyk formuvannia istorychnoi pamiaty starshoklasnykiv. *Polityka pamiaty: dosvid Yevropy dlia Ukrainy. Materialy I Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii 17–18 lystopada 2023 r., m. Zaporizhzhia*. Zaporizhzhia: ZNU, 2023. S. 164–168.
9. Terno S. O. Rozvytok krytychnoho myslennia starshoklasnykiv u protsesi navchannia istorii. Zaporizhzhia: ZNU, 2011. 275 s.
10. Iakovenko H. H. Metodyka navchannia istorii: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2017. 324 s.

УДК 94: 159. 955

ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ УВАГИ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Яна Лукашук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 35331, Рівненський район, с. Городок, вул. Привокзальна, 4/2

e-mail: yankeelk3@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4189-526A>

Степан Синяк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31

stepansyniak@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

В статті проаналізовано основні теорії та підходи до поняття та причин уваги до критичного мислення. Визначено, що в епоху інформаційного вибуху випускник, який отримав традиційну підготовку, часто виявляється не готовим до інтеграції у світовий інформаційний простір, він часто губиться в достатку альтернативної інформації і не підготовлений до вирішення реальних проблем. Тому визначено, що одним із головних методів, які застосовують вчителі у старшій школі є – критичне мислення.

Ключові слова: критичне мислення, поняття критичного мислення, основні підходи до застосування критичного мислення.

The article analyzes the main theories and approaches to the concept and reasons for attention to critical thinking. It is determined that in the era of the information explosion, a graduate who has received traditional training often turns out to be unprepared for integration into the global information space, he is often lost in the abundance of alternative information and is not prepared to solve real problems. Therefore, it is determined that one of the main methods used by teachers in high school is critical thinking.

Every day, each person makes an average of about 35 thousand conscious decisions by comparing different available decision options based on the analysis of diverse, contradictory and not always reliable information, relying on their internal criteria and their justification. Critical thinking has become a tool that allows each person to make more effective decisions at the everyday and professional level, which ultimately affects the entire society. As a result, the second reason for attention to CM has become the urgent need of all states for citizens who are able to think critically.

Key words: critical thinking, concept of critical thinking, basic approaches to the application of critical thinking.

Багато людей, які відчують, що не знають, ким є, або що означає критичне мислення, потребують певного визначення. Коли вони усвідомлюють, що єдиного визначення критичного мислення, пропонованого всіма теоретиками, не існує, багато людей засмучуються і губляться: «Навіть експерти не можуть дійти єдиної думки про те, що вони говорять. Як я можу навчитися цього, якщо не знаю, що це таке, і мені ніхто більше не може сказати?». Дана реакція, хоч і зрозуміла, певною мірою є помилковою. Хоча теоретики пропонують різні визначення, вони обов'язково відкидають тлумачення одне одного. Вони вважають, що їхні власні пояснення найбільш ефективно передають базовий концепт, наголошуючи на тому, що вони

вважають найбільш важливими аспектами, але вони не обов'язково дотримуються думки, що інші дефініції є «неправильними» або нікуди не придатними. Що ж до новачків, вони нерідко опиняються в полоні словесного формулювання визначень і не вникають у них, аби зрозуміти, наскільки сумісні їхні смисли. Ці різноманітні запропоновані визначення, коли їх досліджують, насправді є значно більшою мірою схожими, ніж різними [17, с. 13].

Можна виділити три основні причини уваги до критичного мислення (далі КМ) із боку суспільства та окремих дослідників.

Перша причина – існуюче з античних часів філософське прагнення покращити мислення людини, сформувати мислення вищого рівня на противагу звичаєвому мисленню, під яким розуміється мислення, надане самому собі, і яке по більшу частину є спотвореним, неповним, необізнаним або упередженим. Розуміння, що якість навчання, життя та діяльності залежить від якості думок призвело до прагнення деяких учених та просвітителів розвивати у себе та у своїх учнів мислення, яке дозволить швидше робити винаходи, відокремлювати істинне від хибного, виявляти істину в науці, розуміти пристрій і закони нашого світу і навчитися їх використовувати на благо себе та всього людства, створити досконаліший світ. Інтелектуальне коріння такого мислення сучасні дослідники знаходять у практиці викладання Сократа «через серію питань, що стимулюють діалог, який вчить логічно вивіряти свої думки та оцінювати їх достовірність, а також розвиває навички незалежного мислення». Завдяки такому викладанню процес пізнання стає більш осмисленим, глибоким і продуктивним, набуває індивідуальність. Протягом тисячоліть талановиті педагоги сприяли появі критичних мислителів, багато хто з яких зробили видатний внесок у становлення нашої цивілізації [15, с. 3].

Понад сто років тому Джон Дьюї вказав, що головною метою педагога має стати прагнення «навчити думати» свого учня чи навчання правильному мисленню [3, с. 28].

У ХХІ столітті прагнення окремих інтелектуалів покращити своє мислення, щоб мати спосіб отримати правильні знання про світ та правильно мислити набуло суспільної значущості. Світове співтовариство розвивається стрімкими темпами: посилення глобалізації, збільшення кількості та складності інформації, технічні та технологічні зміни радикальним чином змінили спілкування, професійну діяльність та спосіб життя. Але за швидкі зміни доводиться сплачувати. Сучасне суспільство стикається з проблемами, частково створеними науковим прогресом, які не можуть бути вирішені за допомогою подальших наукових наук досягнень. Екологічні лиха, голод, бідність,

зростання населення складні проблеми, що вимагають обґрунтованого судження та продуманих рішень, і «майбутнім громадянам доведеться приймати дедалі більше серйозні моральні та етичні рішення для себе, для інших та для всієї планети» [5, с. 25].

Зміна глобальних та нагальних проблем, з якими стикаються більшість людей планети, потребує і зміни образу мислення буквально кожної людини: тепер люди повинні бути більшими аналітичними, здатними контролювати своє мислення та поведінка, здатна постійно переосмислювати, переучувати і переоцінювати свої знання та уявлення, бути більш гнучкими та більш дослідницькими [8, с. 2].

Щодня кожна людина в середньому приймає близько 35 тисяч усвідомлених рішень шляхом порівняння різних доступних варіантів рішень на основі аналізу різнопланової, суперечливої та не завжди достовірної інформації, спираючись на свої внутрішні критерії та їх обґрунтування. Критичне мислення стало інструментом, що дозволяє приймати більш ефективні рішення кожною людиною на побутовому та професійному рівні, що в результаті впливає на все суспільство. В результаті другою причиною уваги до КМ стала нагальна всім державам потреба у громадянах, здатних мислити критично [7, с. 2].

Дану потребу не змогла задовольнити існуюча система освіти. В епоху інформаційного вибуху випускник, який отримав традиційну підготовку, часто «виявляється не готовим до інтеграції у світовий інформаційний простір», він часто губиться в достатку альтернативної інформації і не підготовлений до вирішення реальних проблем. Це загальносвітова проблема. Наприклад, у бразильській освіті студенти навчаються як «реєстратори/архіватори інформації», а не як «критично мислителі», показують хороший рівень у концептуальних питаннях та низьку успішність у проблемних питаннях. Традиційна система освіти прагне транслювати учню максимально більший обсяг знань, але все одно не в змозі забезпечити його необхідними знаннями не тільки на все життя, але навіть і на скільки тривалий період: по-перше, обсяг навчальної інформації, необхідної для професійної діяльності та життєзабезпечення, вже перевищив можливості її засвоєння учнями, по-друге, велика частка професійних знань, наукових концепцій та уявлень постійно оновлюється, і деякі отримані в університеті знання можуть втратити актуальність на момент включення випускника у професійну діяльність. Коли «знання стає все більш «швидким» продуктом, сьогоднішній «факт» перетворюється завтра на «дезінформацію», і коли безліч знань можна легко отримати одним клацанням миші, однією з фундаментальних цілей освіти стало

навчання студентів мислити критично та ефективно [10, с. 37].

Способи розвинути КМ спочатку шукали з позицій філософії та логіки, пізніше – з позицій психології, педагогіки, соціології, кібернетики та біології. У багатьох країнах, через десятки років після Д. Дьюї, набуття навичок КМ було оголошено важливою частиною систем освіти та навіть «основним завданням освіти», та особливо вищої освіти. З'вилося розуміння, що сучасна система освіти має сформувати в учнів навик самооцінки та саморевізії, яких знань йому не вистачає вирішення конкретних завдань, навчити методології їх самостійної видобутку, освоєння та використання відповідно до умов професійної та іншої діяльності [9, с. 70].

Вміння працювати з постійно оновленою та доповнюваною інформацією, навички безперервного навчання та самонавчання, навички виявлення та протидії маніпуляціям та впливам зараз мають визначальне значення якості життя людини. Елвін Тоффлер писав, що неписьменними в 21 столітті будуть не ті, хто не можуть читати і писати, а ті, хто не вміє вчитися та переучуватися. Дані навички, а також навички адаптація до швидкого розвитку та зміни інформації відносяться до навичок КМ, а також здатності засвоювати складний матеріал і вирішувати проблеми повсякденного життя. Таким чином, у інформаційному світі, що трансформується, КМ є необхідним інструментом ефективного функціонування.

Третьою причиною є прагнення освітнього спільноти та суспільства загалом підготувати молодь до успішної самореалізації не тільки в сучасному світі, а й до професійної затребуваності у світі майбутнього – у світі, що безперервно змінюється ринку праці, де одні професії відмирають чи трансформуються, а інші з'являються [11, с. 109].

Директори шкіл та ректори вищих навчальних закладів України констатують, що вже зараз освітні установи поставлені перед необхідністю готувати своїх учнів та студентів до виконання «робіт, яких ще не існує, використовуючи інструменти, які ще не винайдені». Роботизовані пристрої отримують все більше функцій та замінюють людей у сферах діяльності, які потребують стандартизованих рішень та дій за алгоритмом. Очікується, що до 2033 року в США завдяки роботам зникне 47% робочих місць, а в Китаї - 77%. Існують прогнози, що майбутнє бізнесу – це спільна робота роботів та людей, де роботи виконують рутинні завдання, а людина – інтелектуальні. Приріст ринку праці йде у сферах діяльності, невіддільних алгоритмічному моделювання [13, с. 6].

«Крива Автора», що відображає затребуваність різних фахівців у галузі

промисловості, все більше «прогинається»: зростаючими темпами зменшується попит на тих, хто перебуває в середині кривої фахівців середньої кваліфікації, які виконують рутинно-ручну та рутинно-когнітивну працю, оскільки їх функції можна автоматизувати та передати технічним пристроям (машинам та програм). Збільшується попит на некваліфікованих працівників, у тому числі заробітчан, яких замінити фінансово не вигідно, та висококваліфікованих творчих фахівців, яких замінити технічними пристроями неможливо, оскільки не можна запрограмувати процеси високоінтелектуальної діяльності, механізм якої не зрозумілий. Наприклад, поки не розгадано, як здійснюються такі необхідні для творчого творення когнітивні процеси, як розуміння, усвідомлення, уява, «некерована думка гуляє» і «думка випадково на щось набридає», які забезпечують ментальну роботу мозку під час здійснення відкриттів. Дані «in flash of genius» (геніальні осяяння) склали основу всієї сучасної науки. Прикладами є рівняння електродинаміки та ідея струму зміщення Джеймса Клерка Максвелла, ідея квантової дії Макса Планка, теорія відносності та релятивістська теорія гравітації Альберта Ейнштейна, ідея двоїстої природи частки – хвилі, а також квантів енергії та імпульсу Луї де Бройля, моделі атома водню Нільса Бора, рівняння квантової механіки Ервіна Шредингера, періодична таблиця Дмитра Менделєєва. Ці відкриття визначили вигляд сучасного світу, лягли в основу техніки та технологій [15, с. 3].

Щоб продовжувався технічний прогрес, йшов розвиток науки та техніки, від вченого, інженера та взагалі будь-якого кваліфікованого працівника майбутнього потрібні креативні вирішення проблем, незвичайні підходи до вирішення насущних, іноді давно відомих завдань, неординарні методи поведінки у типових ситуаціях. Від людини майбутнього очікують творення нового та впровадження цього нового, тобто інновацій.

Вже зараз у світі спостерігається і кількісний, і якісний зростання інноваційної активності. Провідні економіки світу збільшують вкладення в інновації: наприклад, вкладення КНР у наукові розробки за останні 30 років виростили більш ніж у 40 разів, і наближаються до показниками США, у якого витрати на НДДКР не припиняють зростати (Дані ОЕСР). Інноватори на зразок Дж. Безоса з «Amazon», П. Омідьяра з «eBay», І. Маска, С. Джобса з «Apple» (слоган рекламної кампанії якої «Думай інакше») стають найвідомішими людьми планети. Суспільство охоче та швидко приймає інновації; сформувався стійкий «культ новизни». Виник механізм інноваційного мультиплікатора - інновації породжують попит, а попит підштовхує створення інновацій. Якщо раніше винахідниками ставали окремі талановиті самородки, які становлять

малу частину суспільства, то в майбутньому чи не кожен має стати інноватором, щоб зайняти своє місце на «кривій Аутора» і вистояти в конкурентній боротьбі зі штучним інтелектом, який поступається людині тільки в емпатії та творчому мисленні [16, с. 73].

Інноватор, на відміну від штучного інтелекту, здатний створювати та впроваджувати нові знання, нову техніку та технології, нові продукти та нові послуги, тому повинен володіти навичками, які виходять за рамки технічної відтворюваності експериментів, генерувати нові цінні та високоефективні знання, для чого повинен мислити критично. Суспільству потрібний КМ кадровий ресурс, здатний генерувати інноваційні рішення проблем та пристосування до робочих місць, яких в даний час ще немає. Інновації змінюють світ навколо кожної людини та вимагають зміни мислення всіх, хто з цими змінами взаємодіє [1, с. 12].

Роботодавці, які замислюються над майбутнім, вже зараз «вимагають працівників, які можуть мислити гнучко та аналітично, інтегрувати інформацію з різних джерел та з різних точок зору, ефективно приймати вигідні рішення», тому цінують у претендентів навички КМ вище, ніж академічні знання і хочуть отримувати працівників, які мають КМ: за даним серед 400 опитаних роботодавців 92,1% визначили КМ, як найважливіша навичка для випускників шкіл та бакалаврату, що дозволяє досягти успіху в роботі, а за опитуваннями американської Національної асоціації коледжів та роботодавців, 99,2% роботодавців оцінили потребу в КМ / вирішенні проблем як найбільш потрібну компетенцію для підготовки до кар'єри. Вже зараз здатність критично розмірковувати почала визначати ймовірність успішного працевлаштування, а журнал *Forbes* назвав КМ навичкою номер один, що шукали роботодавці [2, с. 233].

В Україні також знання та вміння, які отримують у процесі вивчення конкретних дисциплін або циклу дисциплін у школі та вузі, керівників підприємств цікавлять значно меншою мірою, ніж розвиток КМ та пов'язаних з ним «soft skills». 76% керівників українських підприємств, як і 81% американських роботодавців, опитаних Американською асоціацією коледжів та університетів, висловили побажання, щоб у школах та вищих навчальних закладах приділяли більше уваги розвитку КМ в школярів та студентів відповідно. На Світовому економічному форумі в Давосі списку навичок, затребуваних на ринку праці у 2020 році, КМ зайняло друге місце слідом за «комплексним вирішенням проблем», і перед «креативністю», причому на думку багатьох дослідників вирішення проблем є однією з навичок КМ,

оскільки КМ – це «процес, що виконується мозком для пошуку відповідей, ідей чи проблем для вирішення проблем», а КМ та креативність «Синонімічні в певних умовах». У 2015 році КМ у аналогічному списку посідало четверте місце [11, с. 93].

Тобто стало загальноновизнаною думкою, що наявність розвиненого КМ є найважливішим атрибутом успіху в 21 столітті та «самим бажаним та цінним результатом отримання університетської освіти», тому що тільки високий рівень розвитку КМ відкриває перед випускниками вищів перспективи успішної професійної діяльності, яка «вимагає перетворення випускників шкіл та ВНЗ у самостійних, творчо та критично мислячих суб'єктів діяльності, які володіють вміннями та навичками ділової взаємодії та співробітництва, що виявляються в нестандартних підходах до вирішення виробничих завдань». 95% викладачів із 433 американських інститутів оцінили КМ як один з найважливіших інтелектуальних навичок для своїх студентів та більше 90% викладачів у США вважають розвиток КМ найважливішою метою навчання в школах та на бакалавріаті. КМ включено до числа важливих навичок, які учні та студенти повинні набувати в освітні програми багатьох розвинених країн та стійко займає верхні позиції у списках базових навичок, які необхідно придбати людям, щоб досягти успіху як у освіті, і у ділового життя [4, с. 7].

Багато сучасних учнів та студентів усвідомлюють, що КМ дає перевагу у професійній, академічному та повсякденному житті, і сприймають КМ, як спосіб покращити свої професійні перспективи та особисті компетенції, як членів глобальної спільноти. Українські школярі при опитуваннях висловлюють побажання покращити своє КМ та визначають навички КМ як необхідні для успішності свого життя, навчання та професійної діяльності [6, с. 11].

Розуміння важливості КМ в інформаційному суспільстві з зростанням роботизацією визначає необхідність цілеспрямованого розвитку у школярів КМ. Сучасні освітні програми українських та європейських шкіл наголошують на важливості розвитку в учнів КМ та декларують спрямованість на надання учням знань та навичок, актуальних не тільки для сьогодення, але й забезпечують конкурентоспроможність у майбутньому протягом усього життя. У Канаді Міжнародні консультації з політики канадського федерального уряду «Інновації, знання та навички» рекомендували школам, коледжам та університетам активно розвивати КМ учнів. Слідуючи подібним рекомендаціям все більше вчителів та викладачів переосмислюють свою діяльність та шукають можливості розвинути у своїх студентів навички вивчення різних точок зору

при розгляді проблем, вислуховування та аналізу думок інших людей, перетворення ідей на оригінальні та ефективні рішення. Місія освіти почала описуватися як розвиток КМ. Просування КМ поширилося на всі дисципліни середньої та вищої освіти, яка забезпечує вихід ринку праці нових фахівців, озброюючи їх інтелектуальними ресурсами на вирішення майбутніх завдань. І природничо освіта являє собою благодатне середовище для просування КМ, оскільки людство спирається на науку при вирішенні складних проблем, таких як криза, спричинена пандемією COVID-19 [12, с. 5].

Популяризація ідеї розвитку КМ, крім позитивних, має і такий негативний наслідок, як спрощення та спотворення самої ідеї важливості розвитку КМ, «коли запозичуються лише окремі зовнішні ознаки навчання без усвідомлення суті та значення КМ, ігноруються закономірні зв'язки його виникнення та розвитку».

Мода на розвиток КМ у деяких випадках вихолощує суть феномену КМ, і вже можна зустріти методичні розробки щодо розвитку критичного мислення у дитячому садку, або курси, розраховані на 16 та менше годин.

Отже, щоб зрозуміти, як слід розвивати критичне мислення у старшокласників, важливо проаналізувати концептуальні положення дослідників (у насамперед зарубіжних, які започаткували практику навчання), і за допомогою цього аналізу відповісти на питання, що слід розуміти під терміном критичне мислення.

Джерела та література

1. Авдеєва І. Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти. *Дайджест педагогічних ідей та технологій*. Київ, 2002, № 3. С. 12-15.
2. Баханов К. Інноваційні тенденції в сучасному навчанні історії в школі. *Українська історична дидактика : Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії) : зб. наук. ст.* Київ : Генеза, 2000. С. 233-241.
3. Д'юї Д. Досвід і освіта: пер. з англ. Марії Васильченко. Львів: Кальварія, 2003. 84 с.
4. Десятов Д. Методика використання пізнавальних завдань із застосуванням наочності у навчанні історії стародавнього світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)». Київ, 2010. 20 с.
5. Десятов Д. Розвиток умінь та навичок критичного мислення у п'ятикласників. *Історія в школах України*. Київ, 2007, № 1. С. 25-27.
6. Журба Л. Теорія і практика проблемного навчання історії в старших класах загальноосвітньої школи. *Історія в школах України*. Київ, 2007. С. 11-14.
7. Курилів В. Навчання критичного мислення. *Історія та правознавство*. Київ, 2004, № 1 (5). С. 2-5.

8. Курилів В. Розвиваючи навички творчого мислення. *Історія та правознавство*. Київ, 2004, № 6 (10). С. 2-5.
9. Підласий І. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів. Київ : Україна, 1998. 343 с.
10. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : Б.в., 2007. 144 с.
11. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2009. 327 с.
12. Пометун О. Формування критичного мислення учнів на уроках з курсу за вибором «Права людини». *Історія в школах України*. Київ, 2008, № 9. С. 5-7.
13. Рапаєва М. Методи навчання історії у вітчизняній школі другої половини ХІХ — початку ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)». Київ, 2007. 20 с.
14. Стіл Д. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів»: Підготовлено для проєкту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» / Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект». Київ : Міленіум, 2001. 162 с.
15. Сушко В. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії у вечірній школі: шлях вирішення проблеми. *Історія та правознавство*. Київ, 2006, № 27 (91). С. 3-5.
16. Терно С. Критичне мислення — сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 268 с.
17. Терно С. Критичне мислення: чергова мода чи нагальна потреба? *Історія в школах України*. Київ, 2007, № 4. С. 13-15.

References

1. Avdeieva I. Krytychne myslennia yak systemnyi faktor neperervnoi osvity. Daidzhest pedahohichnykh idei ta tekhnolohii. Kyiv, 2002, № 3. S. 12-15.
2. Bakhanov K. Innovatsiini tendentsii v suchasnomu navchanni istorii v shkoli. Ukrainaska istorychna dydaktyka : Mizhnarodnyi dialoh (fakhivtsi riznykh krain pro suchasni ukrainski pidruchnyky z istorii) : zb. nauk. st. Kyiv : Heneza, 2000. S. 233-241.
3. Diui D. Dosvid i osvita: per. z anhl. Marii Vasylchenko. Lviv : Kalvariia, 2003. 84 s.
4. Desiatov D. Metodyka vykorystannia piznavalnykh zavdan iz zastosuvanniam naochnosti u navchanni istorii starodavnoho svitu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. : 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (istoriia ta suspilstvoznavchi dystsypliny)». Kyiv, 2010. 20 s.
5. Desiatov D. Rozvytok umin ta navychok krytychnoho myslennia u piatyklasnykiv. Istoriiia v shkolakh Ukrainy. Kyiv, 2007, № 1. S. 25-27.
6. Zhurba L. Teoriia i praktyka problemnoho navchannia istorii v starshykh klasakh zahalnoosvitnoi shkoly. Istoriiia v shkolakh Ukrainy. Kyiv, 2007. S. 11-14.
7. Kuryliv V. Navchannia krytychnoho myslennia. Istoriiia ta pravoznavstvo. Kyiv, 2004, № 1 (5). S. 2-5.
8. Kuryliv V. Rozvyvaiuchy navychky tvorchoho myslennia. Istoriiia ta pravoznavstvo. Kyiv, 2004, № 6 (10). S. 2-5.
9. Pidlasyi I. Diahnostyka ta ekspertyza pedahohichnykh proektiv. Kyiv : Ukraina, 1998. 343 s.

10. Pometun O. Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia. Kyiv : B.v., 2007. 144 s.
11. Pometun O. Metodyka navchannia istorii v shkoli. Kyiv : Heneza, 2009. 327 s.
12. Pometun O. Formuvannia krytychnoho myslennia uchniv na urokakh z kursu za vyborom «Prava liudyny». Istoriiia v shkolakh Ukrainy. Kyiv, 2008, № 9. S. 5-7.
13. Rapaieva M. Metody navchannia istorii u vitchyzniani shkoli druhoi polovyny XIX — pochatku KhKh stolittia : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. : 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (istoriia ta suspilstvoznavchi dystsypliny)». Kyiv, 2007. 20 s.
14. Stil D. Metodychna systema «Rozvytok krytychnoho myslennia u navchanni riznykh predmetiv»: Pidhotovleno dlia proektu «Chytannia ta pysmo dlia rozvytku krytychnoho myslennia» / Naukovo-metodychnyi tsentr rozvytku krytychnoho ta obraznoho myslennia «Intelekt». Kyiv : Milenium, 2001. 162 s.
15. Sushko V. Rozvytok krytychnoho myslennia uchniv na urokakh istorii u vechirni shkoli: shliakh vyrishennia problemy. Istoriiia ta pravoznavstvo. Kyiv, 2006, № 27 (91). S. 3-5.
16. Terno S. Krytychne myslennia — suchasnyi vymir suspilstvoznavchoi osvity. Zaporizhzhia : Prosvita, 2009. 268 s.
17. Terno S. Krytychne myslennia: chervova moda chy nahalna potreba? Istoriiia v shkolakh Ukrainy. Kyiv, 2007, № 4. S. 13-15.

УДК 94 : [373.5.016 : 004] (07)

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Михайло Жаб'юк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова 39

e-mail: mihajlozabuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5202-4971>

Степан Сняк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: stepansyniak@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Стаття аналізує процес формування ключових компетентностей старшокласників через застосування мультимедійних засобів на уроках історії. Вивчається вплив інтеграції таких інструментів, як інтерактивні карти, відеоматеріали та презентації, на розвиток аналітичних, критичних і

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Амінов Бахтієр** - кандидат історичних наук, доцент Кокандського державного педагогічного інституту (Республіка Узбекистан)
2. **Burunciuc Mihai** - PhD student, Doctoral School of Humanities and Education of the State University of Moldova (Republic Moldova)
3. **Бещук Єлизавета** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського державного гуманітарного університету
4. **Богданець Ірина** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
5. **Бородіна Тетяна** - старший викладач кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», випускниця Докторської школи імені родини Юхименків НаУКМА
6. **Ващук Дмитро** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
7. **Герасимчук Таміла** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
8. **Гурбик Андрій** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
9. **Жаб'юк Михайло** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
10. **Кібиш Альона** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
11. **Колодич Олександр** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
12. **Корнійчук Назар** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
13. **Кравчук Владислав** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
14. **Крупка Олександр** - кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування
15. **Кундеус Оксана** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
16. **Куропаткін Євген** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського

державного гуманітарного університету

17. **Ліннік Юрій** – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗВО «Рівненська медична академія»
18. **Лукашук Яна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
19. **Максимчук Олена** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
20. **Михальчук Роман** – кандидат історичних наук, професор, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
21. **Опанасюк Едуард** - здобувач ступеня PhD, спеціальності «Релігієзнавство» Рівненського державного гуманітарного університету
22. **Опанасюк Тетяна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
23. **Пуха Тетяна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
24. **Свиридон Дмитро** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
25. **Синяк Степан** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
26. **Слесаренко Андрій** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
27. **Татарин Дарина** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
28. **Федоришин Микола** - завідувач літературного музею Уласа Самчука комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради
29. **Фьольдварі Шандор** - df.phil., науковий співробітник, викладач балтійських досліджень Університету м. Дебрецен (Угорщина)
30. **Шеретюк Валерій** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 36

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 29.11.2024 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 243/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 36. Рівне, 2024. 248 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024